

Pilar Bonet

LLEGINT PAUL VIRILIO EN LES IMATGES D'AERNOUK MIK: *MIDDLEMEN*, 2001

Aernouk Mik: *Middlemen*, 2001.

L'assaig de Paul Virilio, *Ce qui arrive*¹ (Allò que arriba), no és un manifest contra les tecnologies, que el fascinen, sinó contra la ceguesa que les envolta. És l'escriptura d'una consciència crítica sobre l'impacte de les tecnologies en el món actual, una reflexió sobre l'imprevist i la imprevisió. Es tracta de l'obra introductòria a la seva tesi sobre «l'accident integral».

¹ Paul Virilio, *Ce qui arrive*. Galilée, Paris, 2002.

Filòsof, urbanista, professor d'arquitectura i especialista en dromologia —ciència de la *vitesse*, de l'acceleració— i gran analista dels efectes de les tecnologies en els dominis de la política i l'estètica, Paul Virilio ha dedicat els darrers escrits a reflexionar sobre una possible «diagnosi de les tecnologies», un tema que requereix la nostra atenció i que ens convoca a una

Aernouk Mik: *Middlemen*, 2001.

² Paul VIRILIO, *La bombe informatique* (1998), *Stratégie de la déception* (1999), *La procédure silence* (2000). Éditions Galilée, París.

presa de consciència sobre els seus efectes i escenaris: el naixement de la filofollia (philofolie), el progrés devingut suïcidari i els seus darrers actors.²

Per una banda, sembla que les mutacions tècniques han fet possible la proclama revolucionària del «prohibit prohibir», atorgant-nos la condició d'infants jugant amb màquines fetes pels adults. Però a la contra, hem esdevingut una perillosa banda de nans afectats de gigantisme, adeptes del Progrés i sobirans d'un «jo» sempre en primera persona, d'un «egotisme tant colossal que l'Univers no pot encabir-lo», escriu el crític. El progrés de les tecnologies ha forçat la marxa del temps i els esdeveniments més enllà del seu ritme natural i ha donat pas a una filofollia que amenaça l'existència d'una espècie (la nostra) molt més lenta i fràgil que les màquines.

Escriu Virilio en referir-se a l'estat del nostre cicle contemporani: «Després del Segle de les Llums (*siècle des Lumières*), hi ha el de la velocitat de la llum i, ben aviat, el de la llum de la velocitat, el nou segle». Tres-cents anys de diàstole, després la sistole immediata i imprevista, l'aturament cardíac. Partint de l'home biològic hem arribat a l'home virtual, un individu que és i es reconeix com a «l'ombra d'ell mateix» al temps que viu en la il·lusió

d'exercir un poder sense límits. Les paraules del físic Freeman Dyson, comentant l'apoteosi de la primera explosió nuclear de la història, són prou clares: «Jo he sentit aquesta fascinació per les armes atòmiques. Per a un investigador, el seu poder d'atracció és irresistible. Notar, a la punta dels dits, aquesta energia que envolta les estrelles, alliberar-la i sentir-te el creador del Món...».³

³ Paul VIRILIO, *op.cit.*, p. 34. Extret del documental *The Day after Trinity*, citat per Bill Joy a «Pourquoi le futur n'a pas besoin de nous».

La nostra fe en el progrés, pròpia de la cultura enciclopedista, ara s'ha emancipat de la responsabilitat política que comporta per a convertir-se en pura estratègia —l'essència de la guerra! Si durant la guerra freda parlàvem de la societat de l'espectacle, de la política espectacle, d'alienació o *merchandising*, més tard l'espectacular revolució informàtica ens ha situat, superades les velles amenaces totalitàries, enfront del nou perill de la globalització. Com diu Virilio: el progrés tecnocientífic ens ha menat de la nació a la ciutat global, de la geopolítica a la metropolítica. Els avions de Ben Laden, dirigits contra el World Trade Center, són un *boomerang*.

Per a aquest autor, una derivació de l'acceleració de la nostra cultura, de la marxa frenètica dels esdeveniments provocada per les tecnologies, és «l'accident». Segons Virilio és evident —i documentat— que l'accident i els cataclismes que en deriven, formen part de la història moderna. Es tracta d'un dels fenòmens que singularitzen la nostra civilització contemporània enfront d'altres èpoques en les que l'acceleració —la *vitesse*— del temps i els esdeveniments era molt menor. L'accident és part d'aquesta progressió tecnològica que afecta les nostres vides en tots els seus plans: la política, l'economia o l'art. Les formes de societat que desenvolupen aquesta ràpida i malèfica acceleració també propicien l'accident i les seves catàstrofes.

Els accidents, siguin domèstics o meteorològics, poden anar del fet més banal a allò més tràgic. Els cataclismes naturals, industrials, científics o d'acció política, estan implicats en aquesta experiència del temps que vivim, del temps accelerat de la nostra civilització informàtica, feta sobre fonaments inestables. L'impacte de l'accident, enfront de l'acceleració generalitzada de la nostra hipermodernitat, tendeix a frenar la seva consciència. Vivim i gestionem una cultura extrema, de l'extremisme de les pràctiques transgèniques o de l'enginyeria de la vida.

Amb aquestes reflexions, que tenen com a colofó l'imprevist —o la imprevisió— terrorista de l'11 de setembre a Nova York, Virilio pensa com la nostra cultura ara s'ha convertit en un guió sense actors principals, dirigida pels especialistes informàtics o bioquímics, i que es troba en un procés d'inestabilitat on emergeix la subhumanitat, rera l'abolició de l'ésser humà com a tal. Subhumanitat que s'expressa en el rictus i l'arrogància dels condemnats pels crims de guerra, els terribles genocidis del nostre temps, o d'aquells que defensen la guerra com un rol major en una ideologia sanitària

⁴ *Ce qui arrive*, uan exposició concebuda per Paul Virilio a la Fondation Cartier pour l'art contemporaine de Paris, gener-març del 2003.

⁵ Vegeu el catàleg *Ce qui arrive*, París, Fondation Cartier pour l'art contemporaine, 2002. Llibre d'exposició, aquesta obra recull les reflexions filosòfiques de l'autor acompanyades de nombroses imatges de premsa i les aportacions de Lebbeus Woods i els testimonis recuperats per Svetlana Alexievitch.

⁶ Aernout Mik, *Middlemen*, 2001. Instal·lació vídeo, 21 min. en boucle.

⁷ L'artista Aernout Mik va néixer a Groningen (holanda) el 1964 i actualment viu i treballa a Amsterdam. Ha presentat els seus treballs a la Fundació «la Caixa», una àmplia instal·lació de vídeos.

amb disfressa d'humanitarisme. Aquests actors sense rostre o amb màscara telemàtica, aspiren a una acció de sanació universal, convençuts de ser els polítics de la salut internacional en un món amenaçat per les grans epidèmies bacteriològiques! Son els sanadors amb fons imperialista, estratagemes del neocolonialisme redemptorista.

Hem iniciat una nova era del terrorisme que jo no té res a veure amb els casos d'Irlanda o el País Basc. Ara l'accident terrorista, com l'accident ecològic, esdevé un símbol imponent del canvi de règim militar i econòmic del nou segle. Ens trobem, conclou Virilio, davant d'un acte de guerra total, concebut i executat amb els mínims recursos, quasi intangibles, i alhora molt més difícil d'aturar. Les relacions socials i polítiques, com sempre relacions de poder, ara son subsidiàries de la indústria electrònica, de la biotecnologia i les seves combinacions cibernètiques.

Al dessota d'aquestes reflexions escrites, Virilio va concebre també un escenari visual per a seguir pensant en «allò que arriba»: l'exposició *Ce qui arrive*, a París⁴. Amb el mateix títol que l'assaig, l'autor exposa l'accident «per a que no ens sentim simplement exposats a l'accident»⁵. Una discussió sobre l'accident i el seu impacte en el nostre món. Reportatges televisius, vídeos d'artistes, fotogrames cinematogràfics i altres instal·lacions visuals i sonores, conformen un tens recorregut per les sales d'exposició, entre boscos incinerats, aigües turbulentes, espasmes tel·lúrics, ensorraments d'edificis, guerres químiques, esclats de bombes nuclears, desforestacions o fuites de gas tòxic. El visitant d'aquesta exposició està assetjat entre flames engegadores, afectat per l'anar i venir de persones foragitades per la pols i les runes de les torres bessones, mig perdut entre els cadàvers i paisatges desolats... hi ha una voluntat de caos documental en tot l'entramat expositiu, una acceleració visual equivalent a la dels cataclismes enregistrats per les cameres i la premsa escrita. Una reunió de materials audiovisuals precedida per un gravat del segle XVI on veiem la destrucció de la torre de Babel, primer símbol i mite de l'ambició humana.

Però entre tantes presències de la devastació, enmig de perspectives infernals i grans panoràmiques visuals de la catàstrofe, hi ha un vídeo d'artista, titulat *Middlemen*⁶, que pertorba amb el seu silenci absolut i en la lentitud del seu escenari humà: les imatges mostren l'interior d'una sala de borsa, amb uns *brokers* atordits per un invisible i poderosament present crac borsari. En aquest vídeo de l'artista holandès Aernout Mik⁷, la fallida dels mercats ens arriba com una desoladora catàstrofe, silenciosa i exterminadora. Un escenari en el qual la gent, els intermediaris, perd el control directe sobre la situació. No hi ha humanitat en els rostres desencaixats dels personatges, no hi ha cap gest de comunicació, la relació emocional és nul·la. Aquest col·lapse, en una sala plena de cinta de cotitzacions, confon a l'espectador davant la catàstrofe: és un programa informatiu o una narrativa basada en un incident imaginari?

L'interior de la sala està regirada de papers que cobreixen el terra com a restes d'una batalla telemàtica entre els cims de les cotitzacions. Els supervivents miren amb ulls engegats una pantalla a la part superior. Miren cap amunt com qui espera un miracle mentre s'eixuguen la suor i s'agiten amb espasmes nerviosos. És un camp de batalla sense sang ni cadàvers, un lloc civilitzat i innocu on enquadrar els horrors del nou mil·lenni. Els personatges tenen la mirada commoguda de qui encara no pot assimilar l'impacte del que ha ocorregut; els esforços per mantenir una aparença de normalitat damunt el caos, com escriu Dan Cameron⁸, són més pertorbadors si els observem en relació amb l'artificialitat escenificada del desastre. Tot és «quasi normal», i el comportament inútil dels personatges fa que l'espectador dubti de la realitat i noti el brogir interior d'una mena d'estat oníric.

La vida diària, escriu Virilio en el catàleg de l'exposició, s'està convertint en un calidoscopi d'incidents i accidents, catàstrofes i cataclismes, en els quals ensopeguem interminablement amb l'inesperat. El vídeo *Middlemen* visualitza una situació extrema i alhora invisible, la pèrdua del mercat de valors, i ens mostra en l'escenari moltes coses respecte a la manera com el col·lectiu humà es comporta en les tragèdies. Els protagonistes de Mik, com en aquest vídeo, no tan sols no són conscients els uns dels altres, sinó que semblen estranyament despreocupats sobre el seu propi destí; el bucle de la cinta no els permet sortir de la sala, no hi ha un abans ni un després, l'acció es situa en el present sostingut del caos.

Els actors d'aquest vídeo encarnen «l'home de masses», persones sense sentit, figurants d'un guió en el qual l'accident és el protagonista, homes i dones sense vincles psicològics, només propers en el pla biològic. Com comenta el propi autor: «a *Middlemen*, els *brokers* s'imiten els uns als altres en un estat emocional de commoció i paràlisi. Però la presència d'un maniquí enmig de la multitud, una còpia d'un d'ells, forma un pont entre els cossos gelats i l'infinitat d'objectes al voltant seu. I, d'altra banda, també hi ha una taula amb telèfons que de sobte es comença a recargolar com si tingués vida pròpia, d'una manera semblant a les onades de moviment curtes i compulsives que tenen lloc en alguns dels cossos dels homes».⁹

El vídeo *Middlemen*, com altres treballs del mateix artista, té un concepte de temps no cronològic i construeix una fusió entre el passat i el futur; no hi ha una narrativa determinada i els minuts de l'escena esdevenen una imatge mental sobre la por, l'impacte del terror que ens despulla de tota capacitat de reflexió crítica. L'autor no explica cap història, ni documenta cap situació, no hi ha personatges principals, sinó gent normal que genera un grup sense vincles, l'acció individual és tan sols la resposta a un estat d'esgotament físic i mental. La desesperació de «l'home de masses», però, no possibilita cap revolta: aquesta és la imatge del gran accident, és «allò que arriba»!

⁸ Dan CAMERON, «Somnambulisme a través de la història», catàleg Aernout Mik, Fundació «la Caixa», Barcelona, 2003.

⁹ Marta GILI «Entrevista amb Aernout Mik», catàleg de l'exposició *Aernout Mik*, Barcelona, Fundació «la Caixa», 2003.

Les reflexions de Virilio, com les imatges de Mik, ens dibuixen una societat en la qual ningú no es preocupa gaire per ell mateix, un món que oscil·la entre els deliris col·lectius i el fracàs de la consciència individual per mantenir-se al ritme dels canvis sobtats, dels incidents i accidents. Paràbola, crítica o advertiment, ambdós treballs aborden el més gran cataclisme de la història: som «humans en perill moral».

Pilar Bonet
Universitat de Barcelona